

ÚPRAVA JUŽNÝCH HRANÍC SLOVENSKA PRI VZNIKU ČSR

Jozef Klimko

Riešenie nových štátoprávnych pomerov povojnovej Európy vyvolané dôsledkami rozpadu Rakúsko-uhorskej monarchie aktualizovalo problém stanovenia hraníc nástupníckych štátov. Hraničné projekty - návrhy, včítane československého predstavovali výslednicu úpornej konfrontácie nezriedka protikladných politických tendencií a prúdov v celkovom kontexte európskeho vývoja.

Utváranie a hlavne realizácia kritérií stanovenia hraníc československého štátu podmieneného osudom Slovenska sa časove rozkladala - ako podrobnejšie ukážeme - do dlhšieho úseku, ktorý zahrňoval niekoľko odlišných, no pritom vzájomne spätých fáz. Ich priebeh ovplyvňovali ťažkosti vyplývajúce z nejasností územných a hraničných otázok Slovenska, ktoré postrádalo vo svojej histórii jednotnejšie etnické, geografické alebo administratívne vymedzenie v rámci Uhorska. Najmä mimoriadna pohyblivosť južnej hranice, ktorej vedomie nemohlo u Slovákov v porovnaní so zreteľnou hranicou severnou historicky ani vzniknúť, spôsobovala jej spornosť a zvyšovala nádeje vtedajšej maďarskej reprezentácie na udržanie integrity Uhorska.

Skutočnosť, že požiadavky integrity Uhorska sa nevzdávala ani buržoázna maďarská vláda Károlyiho,¹⁾ znamenala v ďalšom vývoji nielen formu zvolených opatrení na nevyhnutné faktické a právne zabezpečenie hraníc vyhlásenej republiky, ale modifikovala tiež neskorší postup vládnej delegácie na mierovej konferencii v Paríži.²⁾

Československá buržoázna historiografia hodnotila tento proces územnej a hraničnej stabilizácie štátu v spojitosti s otázkou včleňovania Slovenska do ČSR jednostranne. Akcentovala výlučnosť zásluh zahraničného a domáceho odboja pri schematickom zdôrazňovaní závislosti na pomoci štátov Dohody. Stanoviská stojace na tejto báze nemohli ob-

---

1) Podrobnejšie k tomu: Ladislav T a j t á k, Úsilie maďarských vládnucích tried o udržanie Slovenska v rámci Maďarska v r. 1918, Historický časopis, Bratislava 1966, roč. XIV, č. 4, str. 552 a nasledujúce.

2) Kompetenciu určiť hranice nových štátov v zmysle mierových zmlúv realizovali mocnosti v konečnom štádiu prostredníctvom Najvyššej rady, ktorá sa skladala zo zástupcov vlády francúzskej, americkej, anglickej a japonskej ako hlavných mocností spojených a združených

jektívne zhodnotiť situáciu skutočného pomeru síl a doceniť význam proletárskeho revolučného hnutia týchto rokov. Vôbec je potrebné konštatovať, že naša historiografia venovala relatívne malú pozornosť otázke utvárania hraníc r. 1918-20. Podrobnejšie spracovanie špecifických otázok vymedzenia hraníc ako aj adekvátny rozbor z toho vzniklých sporov možno ešte od nej stále iba očakávať.³⁾

Skúmanie čiastkového problému utvárania československo-maďarských hraníc, ktorý tvorí koncepčný základ tejto štúdie, bude preto podmienené nielen snahou o priblíženie určujúcich aspektov vývoja na spornom území ale aj pokusom o postihnutie niektorých širších súvislostí významných pre kreáciu hraníc novovzniklého štátu.

Vypuknutie prvej svetovej vojny upriamilo pozornosť českej a náznaky slovenskej politiky⁴⁾ zameranej dovedy výlučne k snahám o dosiahnutie určitej formy štátnosti v rámci monarchie už aj k úvahám o možnosti prípadného "odpojenia sa" od Viedne a Budapešti. Politické plány kalkulujúce s možnosťou rozpadu Rakúsko-Uhorska vyjadrovali na platforme svojich programov nielen orientačnú líniu na ceste k štátnosti, ale inšpirovali tiež ku zovrubnejšej konkretizácii územno-hraničných predpokladov budúceho útvaru.⁵⁾ Záujem na argumentačnej kompaktnosti proklamovaných teritoriálnych návrhov obnovil preto v určitých obmenách teoretické konfrontácie vedené pri rokovaniach o návrhoch štátoprávnych zmien ešte v rámci habsburskej monarchie. Už vte-

---

3) Zo súčasných prác s pozornosťou venovanou aj týmto otázkam možno spomenúť len spoločné dielo J. C e s a r a a B. Č e r n é h o, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938, díl I. 1918-1929, Praha 1962. K čiastkovému spracovaniu problematiky hraníc pozri tiež J. K l i m k o, Niektoré aspekty utvárania severných hraníc Slovenska v rokoch 1918-20, Právnické štúdie, XVII., 1, s. 208 a nasl. Obširnejšie sa zaoberala touto problematikou spomedzi zahraničných autorov D. P e r m a n, The Shaping of The Czechoslovak State, Diplomatic History of The Boundaries of Czechoslovakia, 1914-1920, Leiden 1962.

4) Situáciu, v ktorej zastihla prvá svetová vojna slovenskú politiku, charakterizovalo objektívne postavenie slovenského národa silne nacionálne utláčaného v Uhorsku. Perzekúciami zasaňovaná slovenská národná inteligencia a hratka národne zmýšľajúcej buržoázie rozhodla sa v nádeji získania ochrany pred silnejúcim terorom k politickej pasivite a vyhlásila prostredníctvom vedenia Slovenskej národnej strany už 6. augusta 1914 lojalitu s uhorskou vládou.

5) Mapa Československa s označením "Map of United States of Bohemia; Země československé" tvorila už v marci 1915 prílohu dôverného Masarykovho memoranda "Independent Bohemia" predloženého v Londýne. V kapitole o rozlohe a obyvateľstve plánovaného štátu sa uvádzalo "Český stát by se skládal z tzv. českých krajín, totiž Čiech, Moravy a Sliezska; k nim by boli pripojené slovenské kraje v severnom Uhorsku, od Užhorodu cez Košice podľa národopísnej hranice anadol po rieke Ipeľ k Dunaju, zahrňujúc do toho Bratislavu a celý slovenský sever až k pohraničnej čiari uhorskej." Pozri E. B e n e š, Světová válka a naše revoluce, Praha 1935, III. (Dokumenty), s. 246. K vydaniu máp budúceho štátu došlo v tomto roku tiež v Rusku (Kyjev) a USA.

dy nie vždy zreteľné etnografické hranice neidentické s hranicami administratívnych celkov viedlo ku kontradikcii pri uplatňovaní historického práva (Česi, Chorvati, Maďari) voči zásade delenia podľa prirodzenej hranice (Slovinci, Ukrajinci atď). Historické štátne právo vylučovalo v tomto ponímaní uplatňovanie nárokov, ktoré by nespádali pod pojem "země koruny české". Záujem o jeho akceptačnú dôslednosť vyjadruje aj Masarykov vtedajší postoj k úprave štátoprávneho pomeru koruny českej k ríši: "Státní právo české není žádná formalita, není žádná veteš, ono je."⁶⁾ Kategorická interpretácia len dokresľuje vtedajšiu skutočnosť, že idea spojenia Slovenska s "českými zeměmi" netvorí v tomto období ešte súčasť jeho a vôbec českého politického programu. Masaryk ba ani realisti s dosť značným vplyvom na politické pomery v slovenskom tábore ešte s touto variantou štátnej konštrukcie preukazateľne nepočítali.⁷⁾

Z hľadiska historického štátneho práva sa totiž ukazovalo pričlenenie Lužice a pruského Sliezska organickejším oproti možnosti pripojenia uhorských stolíc s prevahou slovenského obyvateľstva. Vyjadruje to vo svojom pamätnom spise i v ďalších elaborátoch odovzdaných Českému svazu aj historik J. Pekař. Stotožňuje sa s tradičným výkladom štátneho práva na báze federatívneho pretvorenia Rakúska v rámci ktorého Slovensko figurovať nemohlo.⁸⁾ Len v neskorších programových úvahách (Stránsky, Staněk, Švehla, Winter), ktoré aktualizovali zlúčenie územia obývaného Slovákmi s českými krajinami badať sústreďenie pozornosti aj na využitie potenciálnych možností prirodzeného práva za súčasnej snahy o hľadanie určitej koexistencie s právom historickým. Zatiaľ, kým došlo k prijatiu rozhodnutia o začlenení Slovenska do programu Českého svazu až po májových schôdzach v Prahe a Viedni (27. a 29. 5. 1917), Masaryk modifikoval v tomto smere svoje stanovisko už v r. 1913 pomerne jasne: "Můj politický program byl sloučením českých tužeb, jak byly formulovány programem státoprávním, historickým, přirozenoprávním; myslil jsem stále na připojení Slovenska."⁹⁾

Na postupnej názorovej kryštalizácii je vôbec možné zaznamenať u reprezentácie hlavných politických prúdov doma aj v zahraničí zre-

---

6) Sborník Masarykova práce, 1930, s.118; taktiež pozri Slovanský přehled, VIII., 3, s. 138.

7) Potvrďuje to tiež program České strany pokrokové, Praha 1912, s.30: "Co se poměru k Uhrám týče uznáváme práva a zvláštní kulturní a hospodářské poměry zemí koruny sv. -štěpanské..."

8) J. P e k a ř, K českému boji státoprávním za války, zvláštní otisk ČČH, roč. XXXIV. (1930).

9) M a s a r y k, Světová revoluce, Praha, 1925, s. 33.

teľné úsilie o vylúenie takého kroku, ktorý by mohol negatívne prejudikovať prívtenie Slovenska. Dochádza k náznakom pozvoľného odpútania od názorov striktne bazirujúcich na interpretácii historického práva. Pružnosť v tomto smere prejavil v Paríži Beneš, ktorý ešte r. 1909 zrejme v zotrvačnosti svojich akademických názorov demonštroval veľmi voľnú formuláciu problému: "Otázka českého štátnieho práva jest formální. Jest zbytečno se pro ni rozčilovati. Je to otázka okolností a situace. Okolnostmi jsme český stát ztratili, stejně ho můžeme okolnostmi nabyti."¹⁰⁾

Nezaľaženosť tohto stanoviska od tradície strohého štátoprávneho konceptu, ktorý bol českej politike vlastný, je tu zrejmá. Upozorňuje najmä svojim záujmom o získanie čo najväčšieho operačného priestoru pre nastávajúcu politickú konfrontáciu, no napriek tomu nie je ešte v týchto dimenziách transplantovateľná do vtedajšieho domáceho politického prostredia. Pozvoľnejší vývoj v českej oficiálnej politike nakoniec však predsa dospieva k názoru, že česko-slovenská jednota je jedinou reálnou cestou. Dokazuje tým skutočnosť, že od tradičného chápania českého štátnieho práva bolo potrebné v záujme vytvorenia lepších predpokladov vzniku budúceho štátu predsa len upustiť.

Odlišne sa javila situácia na Slovensku. V domácom prostredí násilnej maďarizácie, útlaku a perzekúcie (úvahy) o spolupráci s Čechmi, ako aj vytvorení spoločného štátu sa síce nevyklučovali už pred vojnou, ale postrádali vážnejšej koncepcie. Mali tendenciu sa vynoriť a opäťovne ustúpiť. Už vo februári 1913 možno napríklad v budapeštianskom Slovenskom denníku zaznamenať: "Slováci síce na pomoc od báľušku cára rátať nemôžu, ale spolu s Čechmi sme celkom reálnou, politicky, národohospodársky, kultúrne vážnou jednotkou v koncerte národov rakúsko-uhorských."¹¹⁾ Toto konštatovanie však ešte zďaleka neznamenal, že tieto názory mali už vtedy širšiu domácu základňu a prepracovanjšiu koncepciu. Navyiac projekty tohto druhu neprekračovali platformu reforiem v rámci monarchie. Názory, že "len čisto československá zásadná politika môže Slovákov vyviešť z pekla národnej záhuby"¹²⁾ existovali, ich báza bola však vzhľadom k objektívnej situácii na Slovensku veľmi

10) Z prednášky o "Otázce národnostní", (1909), pozri Slovanský přehled, VII., 1, s. 5 (1937).

11) Slovenský denník IV., č. 32, článok: Ako stojíme v našom národnom diele? Porovnaj M. G o s i o r o v s k ý, Slovenská otázka za prvej svetovej vojny, Zborník materiálov z V. zjazdu slovenských historikov v B. Bystrici, Bratislava 1969, SAV, s. 292.

12) Tantiš, V., č. 71-73, článok Po Veľkej noci (politická úvaha).

obmedzená, ba možno povedať experimentujúca. Vyhlásenie lojality Slovenskej národnej strany s uhorskou vládou v auguste 1914 znamenalo naopak úplnú pasivitu národného martinského centra, ktorá nutne ovplyvnila aj individuálnu politickú činnosť Šrobára, Déreera, Štefánika i Hodžu.

Zo Slovákov v Uhorsku prakticky v tomto období vystupovali oveľa intenzívnejšie lepšie organizovaní Slováci v Amerike. Vehementne kritizovali minimalistický program Slovenskej národnej strany a dokazovali nezmysel úsilia o získanie ústupkov od maďarskej vlády. V Slovenskom sokole z 1.6. 1916 možno konštatovať (a to nie ojedinele) jednoznačne formulované stanovisko na adresu Slovákov v Uhorsku: "Naše aspirácie musia sa viesť snahou, že Slováci sa budú snažiť dostať von spod koruny svätoštefanskej, že budú sa usilovať za každú cenu dostať z područia maďarského,"¹³⁾ t. j. požiadavka, ktorú možno chápať ako výzvu vtedajšiemu zakríknutému a pasívnemu vedeniu Slovenskej národnej strany, ktorej neplodná vyčkávacia taktika viedla k takmer úplnej nepripravenosti slovenských národovcov r.1918. Ťažkopádnosť politického myslenia starej školy národovcov vyjadruje najvýstižnejšie I. Dérer charakteristikou ich stratégie pasivity: "Ostať úplne pasívnym: veci sa vyvinú samy od seba; vojna dopadne buďto dobre pre monarchiu a zle pre nás a vtedy boli by bývali beztak márne zbytočné obete: alebo vojna dopadne zle pre monarchiu a dobre pre nás a vtedy národné oslobodenie príjde samo od seba."¹⁴⁾

Za takýchto pomerov na Slovensku kedy sa striktne pasívna Slovenská národná strana nevedela do jari 1918 dohodnúť aspoň na základnej politickej koncepcii vzhľadom na integritu Uhorska a ideu československého štátneho zjednotenia nemožno hľadať paralelu formovania politického programu na báze obdobného vývoja v Čechách.

Proces aktivizácie vo vnútri slovenského politického tábora prakticky vyvrcholil až po jedinom otvorenom ohlase zo Slovenska - v prvomájovej rezolúcii mikulášskeho zhromaždenia slovenského robotníctva - na porade Slovenskej národnej strany 24. mája 1918. Porada potvrdila síce stanovisko rozhodujúcej väčšiny prítomných k rozhodnému protimaďarskému odporu s vytýčením cieľa dosiahnuť československé štátne zjednotenie na základe "bezpodmienečného a bezvýhradného samourčovacieho práva slovenského národa",¹⁵⁾ ale nedostatok tradícií štátnej nezávis-

13) Porovnaj M. G o s i o r o v s k ý, *tamtiež*.

14) I. D é r e r, *Slovensko v prevrate a po ňom*, Bratislava 1924, s. 7.

15) Zápisnica z porady Slovenskej národnej strany dňa 24. mája 1918 v Turčianskom sv. Martine. Porovnaj J. B o r o v i ě k a, *Revoluční hnutí na Slovensku 1918 (Soubor svědectví a dokumentů)*, Praha 1934, s. 15.

losti a najmä koncepcie konkrétnej realizácie myšlienky spojenia v spoločnom štáte nebola v slovenských politických kruhoch prepracovaná a ani dostatočne jasná. Neprítomnosť určitejších plánov na štátoprávne, politické, alebo hospodárske usporiadanie budúceho štátu bola výrazná a viedla naopak k častým politickým ilúziám. Nereálnym sa zdál byť v tejto atmosfére preto aj každý pokus o konkrétnejší náčrt hranično-územnej predstavy Slovenska v novom štáte, čoho negatívne dôsledky potvrdil aj neskorší vývoj po jeho vzniku.

Vznik československého štátu 28. 10. 1918 zintenzívnil úsilie maďarskej politiky o udržanie Slovenska v nádeji, že váhavý postoj dohodových mocností k rozbitiu monarchie, ktorý pretrvával takmer do konca vojny, môže byť podporným aj pre ovplyvnenie terajšieho stanoviska Dohody, alebo aspoň pomôcť k uskutočneniu plebiscitu. Najmä nová vláda ministerského predsedu Károlyiho, ktorá nastúpila po páde Weckerleho koncom októbra, zamerala svoje úsilie systematicky k tomuto cieľu.

Hneď po informácii o martinských udalostiach Károlyi okamžite telegraficky uznáva Slovenskú národnú radu a vyslovuje v smere k nej nádej budúceho "bratského spolupôsobenia."¹⁶⁾ Z tohto kroku je zrejmé, že si uvedomil možný význam Deklarácie Slovenskej národnej rady (30. 10. 1918) ako možného argumentu o stanovisku Slovákov pre budúce rozhodovanie Dohody o prípadných maďarských návrhoch na elimináciu situácie, ktorá sa vyvíjala negatívne voči jej úsiliu o udržanie slovenského územia do mierovej konferencie. Taktiež Hodžova odpoveď s jasnou formuláciou o "slobodnom československom národe"¹⁷⁾ nemohla Károlyiho uspokojiť.

Koncepcia Martinského memoranda vedená zámerom o zvýraznenie skutočnosti odtrhnutia od Uhorska so svojim osvedčením, že "slovenský národ je čiastka rečove, kultúrne i historicky jednotného národa" spolu s prejavom "súhlasu s tým novoutvoreným medzinárodným právnym postavením, ktoré dňa 18.10. 1918 formuloval prezident Wilson a ktoré dňa 27. 10. 1918 uznal rakúsko-uhorský minister zahraničia"¹⁸⁾ bola jednoznačnou odpoveďou na odmietavé stanovisko maďarskej vlády rozhodnutej vykonávať naďalej suverenitu na celom území Uhorska.

Károlyi sa však nevzdal nádeje a usiloval predovšetkým o využitie nejasnosti textu prímeria podpísaného 5. 11. 1918, ktoré neobsahovalo

---

16) M. H o d ž a, Slovenský rozchod s Maďarmi, Bratislava 1929, s. 12.

17) M. H o d ž a, tamtiež, s. 13.

18) Soubor svědectví a dokumentů, tamtiež, s. 63.

vymedzenie demarkačnej čiary medzi Slovenskom a Maďarskom. Podľa § 4 podmienok prímeria sa síce stanovilo právo dohodových vojsk obsadiť ktorékoľvek strategické body, ale § 6 ponecháva rakúsko-uhorské územie naďalej v správe miestnych autorít, t.j. na Slovensku Maďarom.¹⁹⁾ Neprítomnosť Beneša na schôdzke Najvyššej rady vylúčila možnosť ovplyvnenia ustanovení, ktoré sa dotýkali veľmi konkrétne územia Československa. Vývoj situácie podporil naopak maďarské stanovisko podpísaním Belehradskej konvencie (13.11. 1918), ktorú uzatvorili Maďari v záujme zastavenia postupu srbského vojska, s hlavným veliteľom balkánskej dohodovej armády generálom Franchet d'Espreyom.

Belehradská konvencia o prímerí vo svojich všeobecných podmienkach analogických textu prímeria z Padovy obsahuje v § 17 ustanovenie o záväzku spojencov, že "nebudú zasahovať do vnútorných záležitostí maďarského štátu,"²⁰⁾ komplikuje totiž už v novembri 1918 veľmi vážne situáciu na Slovensku. Výrazne sťažuje zapojenie Slovenska do ČSR. Umožňuje maďarskej vláde protestovať voči obsadzovaniu Slovenska, ktoré uskutočňovala československá vláda na pôklade ustanovenia § 4 prímeria v Padove.

Vojenský predstaviteľ francúzskej vojenskej misie v Budapešti pplk. Vyx navyše neschvaľoval československú vojenskú akciu, čím prispel v kritickom období podstatne k podpore stanoviska maďarskej vlády.²¹⁾ Cítiac túto podporu maďarská vláda ihneď protestovala voči postupu československých vojsk a začala s protiakciami.²²⁾ V odpovedi na maďarský diplomatický protest reagoval Kramář v nóte adresovanej Károlyimu (19. 11. 1918) jednoznačným poukazom na skutočnosť, že uhorská vláda nemohla v žiadnom prípade uzatvoriť prímerie za Slovensko, ktoré tvorí súčasť československého štátu uznaného Dohodou. Samotný fakt obsadzovania Slovenska motivoval dôvodmi bezpečnostnými.

Kramář informuje o týchto udalostiach Beneša už 15. novembra: "Naše pozice na Slovensku jsou velmi zlé. Naši páni se dali trochu unésti prvním nadšením a když Maďaři utíkali ze Slovenska obsadili

19) Porovnaj V. Chaloupěcký, Zápas o Slovensko, Praha 1930, s. 79.

20) Pôvodný text § 17 znie: "Les Alliés n'interviendront pas dans l'administration interiere de l'état hongrois". Pozri tamtiež, s. 85.

21) V novembri se vyjadril Vyx v tomto zmysle aj Hodžovi s odporúčaním odvolať československé vojsko. Archív Ministerstva zahraničných vecí. Praha. Parížský archív (ďalej AMZV, PA), 8/1918.

22) K vážnym zrážkam medzi československým a maďarským vojskom dochádzalo prakticky od 13. novembra až do 2. decembra, kedy Foch rozhodol, že československé vojsko je súčasťou dohodovej armády. K významnejším konfliktom došlo najmä vo Vrútkach a Trnave. Podrobnejšie pozri Š. Ježek, Boje o Slovensko, Praha 1937, s. 27, 28.

opuštěné kraje hrstkou vojska a četníků. Nyní se však Maďaři vzpamatovali a poněvadž mají vojsko a munici jdou na nás ... "23)

Je zaujímavé, že na vývoj situácie chce okamžite tiež vplývať Československá dočasná vláda na Slovensku, čo je vzhľadom ku krátkosti jej trvania (4. až 15. 11. 1918), ako aj podmienkam činnosti členov vlády (Blaho, Dérer, Štefánek, Šrobár) prekvapuje. Vo svojom memorande odovzdanom viedenskému splnomocnencovi československého štátu tiež v mene Slovenskej národnej rady o ktorej v úvode prehlásila jej oprávnenosť" dočasne ako jedinej v mene uhorských Slovákov uzavierať, jednať a konať", zdôvodňuje nutnosť vlastnej kreácie "v záujme zamedzenia anarchie vyplývajúcej z úteku maďarských úradov" a vyhlasuje, že české vojsko na Slovensku podlieha výlučne "dočasnej slovenskej vláde a plní len jej rozkazy". Súčasť memoranda tvorí tiež protest namierený proti rozhodnutiu maďarskej vlády z 11. 11. 1918 oznamujúci "branný postup voči československému vojsku".²⁴⁾ Nakoľko k vyhláseniu Československej republiky došlo práve v období od odovzdanie memoranda viedenskému splnomocnencovi, podali slovenskí poslanci súčasne tiež interpeláciu na zodpovedných členov vlády (národnej obrany a zahraničných vecí) vo veci zabezpečenia obrany záujmov "československého štátu a slovenského ľudu k tejto vážnej otázke".²⁵⁾

Predseda vlády Kramář informoval o tejto interpelácii Slovákov Beneša do Paríža už 15. novembra s poznámkou "ja byl šťasten, že mohl jsem jej upokojit sdělením, že přijdou naše vojska" hoci v ďalšom z odstavcov konštatuje "my totiž opravdu nemáme ani munice, ani děl, ničeho, všechno zůstalo dole - a naši vojáci z fronty nejsou nejlepším elementem".²⁶⁾

Obava z rastúceho vplyvu domov sa vracajúcich vojnových zajatcov, ozbrojených vojakov, komunistov, ktorí svojim vplyvom dokázali strhnúť ľudové masy, nebola skutočne len fiktívne používaným strašiakom, ktorý "platil na Dohodu", tak ako to zvykli interpretovať niektorí naši buržoázni historici.²⁷⁾ Bola realitou, ktorá našla svoj výrez na Slovensku vytváraním robotníckych a národných rád.²⁸⁾

23) AMZV, PA, 3310/1918, porovnaj tiež E. Beneš, III., s. 511.

24) AMZV, PA, 4209/1918.

25) Tamtiež.

26) Tamtiež, 3310/1918.

27) Možno poukázať na tvrdenie V. Chaloupeckého o účinnosti upozorňovania na "boľševizmus" v Uhorsku "byla to věc na niž byli spojenci v té době obzvláště citliví". Pozri V. Ch a l o u p e c k ý, tamtiež, s. 77.

28) Pozri k tomu: L. H o l o t í k, Októbrová revolúcia a národoslobodzovacie hnutie na Slovensku v rokoch 1917-1918, Bratislava 1958.

Rozmach živelného revolučného hnutia bol súčasne charakterizovaný neočakávaným vzrastom národného povedomia. Najmä po ukončení vojny a vzniku ČSR je možné badať výrazné prenikanie triednych socialistických myšlienok, ktorých transfér sa však v procese prehlbujúcej národnej revolúcie s cieľom vytvorenia samostatného štátu masarykovskej koncepcie stlmil.

Zaujímavé je sledovať v týchto súvislostiach vývoj na Slovensku, kde ľudová revolúcia paralyzovala starý poriadok, vytvorila národné a robotnícke rady, ale v ďalšom období sa proletariát začína diferencovať podľa národnostnej príslušnosti. Zatiaľ kým slovenskí robotníci a slovenskí sociálni demokrati vyjadrovali svoju podporu vytvorenému československému štátu - maďarskí sociálni demokrati a nedostatočne národne uvedomelí slovenskí robotníci neváhali sa postaviť do služieb Károlyiovskej propagandy na udržanie integrity Uhorska.

Maďarská vláda využívala túto atmosféru k upevneniu svojho vplyvu a nariadila prostredníctvom Ministerstva vnútra začiatkom novembra povinnosť všetkých úradníkov zložiť prísahu vernosti maďarskej ľudovej vláde, čo prebiehalo vlastne u miestnych úradov bez väčších ťažkostí.²⁹⁾

Maďarským národným radám sa tým podarilo za pomoci ozbrojenej moci aj keď nie výraznej ale prítomnej, kontrolovať administratívny aparát a udržať si strategicky dôležité telekomunikačné i dopravné spojenie. Kramář opisuje tieto pomery Benešovi veľmi realisticky: "Trpíme úžasne prestížem na Slovensku, když nás Maďaři vyhánějí a bohužel nemáme dost moci, abychom tomu zabránili".³⁰⁾ V tejto situácii M. Károlyi vydáva v mene maďarskej ľudovej vlády proklamáciu ľudovej republiky adresovanú všetkým nemaďarsky hovoriacim národom s prísľubom autonómie a nabádaním k spolupráci s novou ľudovou vládou.³¹⁾

Do Budapešti prichádza krátko po uverejnení proklamácie dr. M. Hodža, ktorý vystriedal doterajšieho československého zástupcu dr. Stodolu. Obsah a rozsah poverovacej listiny Hodžu nebol v plnom rozsahu ozrejmý, čo spôsobovalo neskôr pri kritike ním uskutočnených rokovaní s Károlyim diskusie. Poverenie šéfa "likvidačnej komisie" považoval Hodža za formálne.³²⁾ Šrobár zatiaľ prehlasoval, že podľa uznesenia

29) Porovnaj k tomu Zapojenie Slovenska do ČSR roku 1918, Právněhistorické studie, 14, s. 78.

30) AMZV, PA, 3311/1918.

31) V Pesti Hirlap, zo dňa 24. nov. 1918 je uverejnená proklamácia s nadpisom "Ľudová republika všetkým nemaďarsky hovoriacim národom! Nemci, Rumuni, Rusini, Sasi, Srbi, Slováci!", porovnaj tiež F. H o u d e k, Vznik hraníc Slovenska, Bratislava 1931, s. 214.

32) M. H o d ž a, Slovenský rozchod s Maďarmi, Bratislava 1929, s. 79.

Slovenského klubu bol poverený vyjednávaním o odvolaní maďarského vojska zo slovenského územia.³³⁾ Faktom zostáva, že Hodža hneď po svojom príchode a odovzdaní poverovacích listín 28. novembra 1918 nadviazal kontakt s Károlyim a ministrom Jaszim.³⁴⁾ Maďarská strana mala záujem na tom, aby podklad pre rokovanie tvoril ako základný dokument Jasziho projekt "Slovenského impéria". Hranice sa mali v zmysle tohto návrhu stanoviť na báze hraníc tých okresov, v ktorých podľa maďarskej štatistiky mali Slováci absolútnu väčšinu. Znamenalo to, že návrh nezahrňoval podľa úradných štatistických podkladov celý košický okres vrátane samotných Košíc.³⁵⁾ Jasziho projekt bol motivovaný snahou o vyrovnanie sa so Slovákmi aj za cenu prípadných ústupkov, ale pri zachovaní integrity Uhorska. Predpokladal, že dosiahnutím jeho akceptovania Slovácki by bolo možné tento návrh použiť bez podstatnejších zmien za model k definitívnej úprave hranice mierovou konferenciou.

Hodža však prišiel do Budapešti pripravený s vlastnou koncepciou obsiahnutou v memorande, ktoré odovzdal Jaszim a v kópii súčasne poslal jeden exemplár dňa 28. 11. 1918 do Prahy.³⁶⁾ Idea návrhu nadväzovala na staršie predstavy o "slovanskom okolí". Koncepcia vychádzala z predstavy o zahrnutí 37 okresov do slovenského územia vrátane Bratislavy a Košíc. Jaszi súhlasil nakoniec s jeho prijatím za základ rokovania s určitými výhradami, ktoré komentoval Hodža poznámkou "že netangujú naše štátoprávne stanovisko, ani praktické odovzдание politickej a vojenskej moci do rúk Slovenskej národnej rady v Turčianskom sv. Martine".³⁷⁾ Hodžovi sa podarilo súčasne dosiahnuť napriek známemu nesúhlasu pplk. Vyxa s postupom československých vojsk na Slovensku jeho súhlasu o uskutočnení intervencie do Paríža v záujme pozitívnejšej interpretácie § 17 belehradskej dohody pre ČSR. Snaží sa o vyčkание odpovede z Paríža, a preto volí formu ďalšieho rokovania už za účasti Dullu, Fajnora, Bazovského a Paulíniho.

Hodžova správa do Prahy, ktorá obsahuje sumár jeho budapeštianskej aktivity, vyvoláva v Prahe silnú odozvu. Už deň predtým t. j. 27. 11. 1918 bola v Prahe známa Benešova snaha presvedčiť domácich politikov o neúnosnosti akéhokoľvek ďalšieho oficiálneho styku s Maďarmi. Rozhodnosť tohto príkazu je možné konštatovať aj v odporúčaní odvolať

---

33) V. Š r o b á r, *Osvoboděné Slovensko*, Praha 1928, s. 254.

34) AMZV, PA, 2823/1918, porovnaj tiež M. Hodža, *Tamtiež*, s. 36 až 39.

35) F. H o u d e k, *tamtiež*, s. 214.

36) AMZV, PA, 2823/1918.

37) *Tamtiež*.

dr. Stodolu z Budapešti, nakoľko Beneš nebol ešte v Paríži informovaný o jeho predchádzajúcej výmene Hodžom.³⁸⁾ Informácia Hodžu o Benešovej dispozícii ako aj energické upozornenie z Prahy nezviazalo však Hodžu, aby 6. 12. 1918 neuzatvoril prenáhľane s maďarským ministrom vojny Bárthom dohovor o provizornej čiare, za ktorú sa malo stiahnuť maďarské vojsko.³⁹⁾

Károlyi totiž využil Hodžovej demarkácie ihneď ako protiargumentu voči uplatňovaným požiadavkám Beneša na vyjednávaníach v Paríži a usiloval o jej definitívnejšie uznanie. Túto kritickú situáciu vyriešil však Beneš poukazom na vyhlásenie Kramáča a Klubu slovenských poslancov, ktoré dementovali oprávnenosť Hodžu, alebo kohokoľvek iného oficiálne rokovať o týchto otázkach s maďarskou vládou.⁴⁰⁾ Prehlásenie, vydané v Prahe pod dojmom prvých správ o Hodžovej aktivite v Budapešti zverejnené ešte 1. decembra, zapôsobilo nakoniec hodnovernosťou časového predstihu i dôraznosťou obsahu v prospech Beneša.

Hodžova provizórna dohoda, ktorej charakter provizórnosti nemožno uprieť v dôsledku klauzuly "je platná pouze do té doby, než dojdou nové instrukce demarkační čáry se týkající z Paříže"⁴¹⁾ bola svojvoľnou akciou, ktorej taktické pozadie možno hľadať nielen v snahe o odstarávanie neexistentnosti definitívnej demarkácie, ale aj záujmom o zaisťovanie nezávislej vyjednávacjej pozície SNR v Martine.⁴²⁾

Pražská vláda sa rozhodla v tejto situácii okrem spomenutého dezavovania Hodžu ku konkrétnej akcii. Uzniesla sa 7. 12. 1918 na vymenovaní ministra pre správu Slovenska (Šrobára) ešte pred oficiálnym oznámením demarkačnej čiary. Návrh zákona na jeho ustanovenie a schválenie bol vypracovaný mimoriadne rýchlo. Už v priebehu troch dní mohol byť schválený Národným zhromáždením.⁴³⁾ Záujem vlády na tom, aby sa Šrobár čím skôr ujal funkcie (12. 12. 1918) bol podmienený snahou o zvládnutie situácie, ktorá sa mohla nepriaznivo vyvíjať po oznámení demarkačnej čiary. Uverejnenie dokumentu o demarkačnej čiare 24. de-

38) E. B e n e š, III., s. 535.

39) Videla od Devína na Pezinok, Sereď, Nové Zámky, Vráble, Kozárovce, Lešť, Lučenec, odtiaľ na Smolník, potom dolinou Gelnice k Margecanom a údolím Hornádu k južným hraniciam Šariša a Zemplína na Trebišov, potom cez Sobrance k Humennému a na sever dolinou Laborca k poľskej hranici. Porovnaj nótu Hodžu a Bárthu, Beneš III., s. 537, 538.

40) Porovnaj E. B e n e š, c. d., II., s. 496-7.

41) M. H o d ž a, tamtiež, s. 65.

42) Porovnaj k tomu PHS, 15, Praha 1971, s. 199.

43) Bližšie k tomu, K. U r b a n o v á, Vznik Ministerstva pre správu Slovenska, HČ, XIX, 1971, 2, s. 199 a nasl.

cembra odstránilo nedostatok vymedzenia hraníc Slovenska chýbajúci v nóte prijatej 3. decembra. Územie Slovenska označené "podľa historických hraníc slovenskej zeme"⁴⁴⁾ bolo obsadené československým vojskom na základe jeho uznania za súčasť dohodových armád. Vyriešila sa tým dočasne prakticky nielen otázka hraníc, ale aj zabezpečili faktické predpoklady k prevzatiu správy vládou Československej republiky.

Československá delegácia na mierovej konferencii v Paríži označila však túto demarkáciu za nevyhovujúcu (dôvody hospodárske, komunikačné, strategické) a žiadala jej zmeny.⁴⁵⁾ Je zaujímavé, že o akceptovaní uvedenej požiadavky mierovou konferenciou nejestvuje písomné rozhodnutie o tejto skutočnosti, ako tomu bolo v prípade určenia druhej demarkačnej čiary medzi Maďarskom a Rumunskom.⁴⁶⁾ Obsadzovanie územia označovaného za výsledok druhej demarkácie poslúžilo československej vláde v roku 1919 na zdôvodnenie útoku voči Maďarskej republike rád. Tento argument použil aj minister obrany Klofáč v liste Benešovi do Paríža. Prítomnosť československého vojska na území Maďarskej republiky rád zdôvodnil konštatovaním "my jsme se pohybovali jen uvnitř této druhé demarkační čáry".⁴⁷⁾ Neskôr však vzhľadom na úspešný protiútok maďarskej červenej armády, ktorý sa nedarilo paralyzovať, kritizuje postoj Dohody, ktorá sa v tom čase obmedzila len na vydanie nóty Belovi Kúnovi. Nepochopenie potreby energického zásahu komentuje "ako neďústočné nič neznamenající ultimatum bolševické vládě, které bolševiky v Pešti presvedčilo, že Ententa žádného sebavedomí nemá, že si ničeho netroufá."⁴⁸⁾

Béla Kún sa rozhodol prijať vlastne až tretie ultimátum generála Pellého z 24. júna, t. j. deň po zahájení vyjednávania so zástupcami Maďarskej republiky rád v Bratislave o odchode maďarskej armády a vytvo-

---

44) "Historické hranice slovenskej zeme" boli ustálené takto: 1. terajšie hranice Uhorska, 2. terajšie západné hranice Uhorska až po Dunaj, 3. rieka Dunaj k toku Ipľu, 4. rieka Ipeľ po Rimavskú Sobotu, samostatné mesto patrí Slovensku, 5. priama čiara od Rimavskej Soboty až po vtok rieky Ung. Rieka Ung až k Užovskému priesmyku. Porovnaj E. B e n e š, c. d., II., s. 500-1, tiež F. H o u d e k, s. d., s. 202.

45) Národní shromáždění republiky Československé v prvém desetiletí, Praha 1928, s. 42-43, taktiež pozri Z. J e ž e k, c. d., s. 40, tiež F. H o u d e k, c. d., s. 202.

46) Pozri Z. J e ž e k, c. d., s. 40, tiež F. H o u d e k, c. d., s. 202. Menovaní autori sa nestotožňujú na dátume schválenia druhej demarkačnej čiary. Iný názor obsahuje štúdia Slovenská sovietska republika 1918, Bratislava 1955, s. 140-144, ktorý ju považuje za neexistentnú "fiktívnu".

Klofáč v liste Benešovi uvádza v súvislosti s termínom určenia druhej demarkácie dátum bližšie neurčený "v polovici března". AMZV, PA, 3568/1919.

47) AMZV, PA, 3568/1918.

48) Tamtiež.

rení neutrálného pásma pozdĺž celých maďarsko-slovenských hraníc.⁴⁹⁾ Rokovanie skončilo dohodou o vytvorení 4 km neutrálného hraničného pásma pozdĺž celých hraníc.⁵⁰⁾ Udržiavanie poriadku bolo zverené zmiešanej dozorckej komisii vytvorenej paritne z príslušníkov dohodových a zainteresovaných štátov. Kontrolu nad priebehom ústupu resp. obsadzovania si vyhradila dohodová vojenská komisia.⁵¹⁾

Rozhodujúcim činiteľom, ktorý mal s definitívnou platnosťou rozhodnúť spory a schváliť hranice medzi Československom a Maďarskom, bola však mierová konferencia (18. 1. 1919 - 20. 1. 1920). Rokovanie o tejto otázke prebiehalo od 5.2. 1919 v osemčlennom výbore. Československá delegácia akcentovala pri riešení južných hraníc najmä záujem na schválení hraníc pozdĺž Dunaja, pričom prejavila súhlas k riešeniu problému hraníc od Dunaja k Ungu cestou nutných kompenzácií na jednej i druhej strane.⁵²⁾ Koncepcie tohto návrhu bola prijatá po upustení od vytvorenia koridoru s Juhosláviou. Podpísaním Trianonskej zmluvy dňa 4. júna 1920 Maďarskom sa prakticky v legislatívnej rovine problém južnej hranice uzatvoril. Ukončil sa tým súčasne proces, ktorý nezostal bez vplyvu na ďalší vývoj politických pomerov v strednej Európe. Mocenské záujmy víťazných dohodových mocností, ktoré poznamenali genézu utváranie hraníc nástupníckych štátov, neprestali byť však charakteristické ani pre ďalší vývoj.

Novoutvorené hranice mali pozitívne vplývať na budúci politický vývoj v strednej Európe a predstavovať záruku realizácie versaillského systému. Vývoj však ukázal, že tento systém nespĺnil nádeje povojnovej Európy a nedokázal prispieť k rešpektovaniu základných princípov medzinárodného práva.

---

49) Tamtiež, 3380/1918.

50) Vláda MRR prejavila 19. júla 1919 v zmysle požiadavok mierovej konferencie v záseade ochotu akceptovať definitívnu úpravu slovensko-maďarských hraníc.

51) Slovenská sovietska republika, v. d., s. 254.

52) AMZV, PA, 4725/1919.

53) Zákon č. 102/1922 Zb.

DIE REGELUNG DER SÜDGRENZE DER SLOWAKEI BEI DER ENTSTEHUNG DER ČSR

Josef Klimko

(Zusammenfassung)

Das durch den Zerfall der österreichisch-ungarischen Monarchie aktualisierte Problem der Grenzziehung der Nachfolgestaaten erhöhte die Aufmerksamkeit auf die Gestaltung und insbesondere Realisierung von Kriterien für die Festsetzung der Grenzen der künftigen Staatsgebilde im Gesamtkontext der europäischen Entwicklung. Die Bedingtheit des tschechoslowakischen Staates durch das Geschick der Slowakei, die in ihrer Geschichte einer einheitlicheren ethnischen, geographischen oder administrativen Abgrenzung im Rahmen Ungarns entbehrte, erhöhte ausserordentlich die Variabilität der Südgrenze.

In der gegenständlichen Studie konzentriert sich daher bewusst die Aufmerksamkeit nicht nur auf die bestimmenden Entwicklungsaspekte auf dem strittigen Territorium der Südslowakei, sondern auch auf die Erfassung weitergehender politischer, vom Standpunkt der Schaffung der Grenzen der ČSR bedeutsamer Zusammenhänge. In dieser Relation werden parallel die Ausgangsbasen der tschechischen und die Andeutungen der slowakischen Politik in der Bedingtheit ihres Strebens nach Erreichung eines konkreteren territorialen Grenzprojektes des künftigen Staatsgebildes in scharfer Konfrontation zur negativistischen Konzeption der ungarischen Regierung in der Frage der Südgrenze verfolgt.

Die Analyse der Taktik der Regierung Károlyi - die Unklarheiten des am 5.11.1918 unterschriebenen Waffenstillstandtextes auszunützen - mündet in eine chronologische Darstellung der Folgen der Belgrader Konvention sowie des Inhalts der am 6.12.1918 von Hodža mit dem ungarischen Kriegsminister Bárth vereinbarten Demarkationslinie.

Die Verhandlungen im Sinne der angeführten Dokumente vermochten jedoch nicht einmal zeitweilig die Grenzfrage zu lösen, die bis zur Veröffentlichung der Dokumente über die Demarkationslinie vom 24. Dezember 1918 offen blieb. Die tschechoslowakische Delegation bei der Friedenskonferenz in Paris bezeichnete sie als nicht entsprechend (wirtschaftliche, verkehrstechnische, strategische Gründe) und verlangte ihre Abänderung. Unter dem Vorwand der Realisierung des Ergeb-

nisses der sog. zweiten Grenzziehung begründete überdies die tschechoslowakische bürgerliche Regierung politisch ihren Angriff gegen die Ungarische Räterepublik.

Erst durch die Unterfertigung des Vertrages von Trianon am 4. Juni 1920 mit Ungarn wurde praktisch das Problem der Südgrenze in der legislativen Ebene abgeschlossen. Die Machtinteressen der siegreichen Ententemächte, die die Genesis der Schaffung der Grenzen der Nachfolgestaaten kennzeichneten, hörten aber nicht auf, für die weitere Entwicklung charakteristisch zu sein. Diese Entwicklung zeigte, dass das System von Versailles nicht die Hoffnungen Europas in der Nachkriegszeit erfüllte und ausserstande war, seinen Beitrag zur Respektierung der Grundprinzipien des Völkerrechtes beizutragen.